

УДК: 321.7

Яковлев Максим

ІЗОМОРФІЗАЦІЯ ІНСТИТУТІВ ПОСТДЕМОКРАТІЙ І ДЕФЕКТНИХ ДЕМОКРАТІЙ: СПРОБА ЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті порівнюються концепції постдемократій та дефектних демократій із метою з'ясування причин ізоморфізації їхніх політичних інститутів. Для дослідження і порівняння змісту й обсягу цих понять використовується науковий апарат логіки.

Дослідження процесів перетворення пост-тоталітарних і поставторитарних режимів на демократичні не втрачає своєї актуальності, зокрема з огляду на появу і розвиток так званих проміжних форм політичних режимів, коли наявні демократичні інститути, діяльність яких, на жаль, не відповідає практикам демократичних режимів. Водночас серед публікацій західних науковців за останнє десятиріччя дедалі частіше з'являється критика діяльності інститутів представницької демократії розвинених постіндустріальних країн. Виникає цікаве явище ізоморфізації, тобто уподібнення за формою, інститутів режимів «проміжних» демократій, що їх відомий німецький науковець В. Меркель називає «дефектними демо-

кратіями» [12], та інститутів усталених демократій: в обох випадках має місце фасадне використання інститутів як засобу реалізації своїх інтересів певними політико-економічними агентами.

Метою статті є з'ясування причин цієї ізоморфізації інститутів постдемократій та дефектних демократій. Для цього аналізуються визначення «постдемократія» та «дефектна демократія», порівнюються логічні категорії змісту й обсягу цих понять і з'ясовується їх співвідношення.

Сучасним інтелектуальним дискусіям у різних галузях науки та мистецтва притаманна велика кількість різноманітних термінів, що починаються з префікса «пост-»: постмодернізм, постекспресіонізм, постіндустріальні країни, посткомунізм

тощо. Важко встановити, наскільки виправданим є застосування цього префікса в низці різних термінів, а тим більше вкрай складно з'ясувати, чи утворені в такий спосіб поняття якою мірою пов'язані з явищами чи процесами, що їх позначували їхні термінологічні попередники без «пост-» у назвах. У «Сучасному словнику іншомовних слів» Л. І. Нечволод дає стисле визначення префікса «пост-» як «префікса, що вказує на наступність дії» [5, 546]. Відповідно, *постдемократія*, виходячи з такого визначення префікса, має позначати явища та процеси, які є наступниками демократії. У своїй праці «Пост-демократія» К. Крауч пояснює вживання префікса «пост-» у такий спосіб [9, 20]: візьмемо гіпотетичне поняття «пост-Х»; у періоді часу 1 маємо стан «до-Х», або «перед-Х», коли відсутні певні характеристики, притаманні Х; у періоді часу 2 маємо певний стан Х, в якому маємо всі ознаки цього стану, так би мовити, пік його розвитку; у період часу 3 з'явилося щось нове, що применшило важливість Х, проте не замінило його на щось докорінно інше, тому ми все ще спостерігаємо деякі залишкові елементи чи сліди Х, можливо, незначні, а можливо, все ще цілком значущі, отже, такий стан ми позначаємо як «пост-Х».

Як зазначають німецькі дослідники Г. Бухштайн та Ф. Нульмайер, поняття «постдемократія» з'являється практично одночасно в п'ятьох мовах: французькій, іспанській, англійській, італійській та німецькій [8, 16]. Уперше, на думку німецьких дослідників, поняття «постдемократія» було використане французьким науковцем Ж. Рансьєром у 1995 р. Терміном *postdémocratie* Ж. Рансьєр у своїх публікаціях позначав стан «зникнення політики» із сучасного суспільного життя та його «економізацію та юридизацію». Трохи пізніше термін «постдемократія» починає використовувати аргентинський суспільствознавець Н. Сересоле, праці якого позначені лівими поглядами та підтримкою режиму У. Чавеса у Венесуелі. Саме венесуельський режим Чавеса Сересоле позначає як *postdemocratico*, оскільки вважає, що за Чавеса у державі відбувся перехід від ліберальної представницької демократії до плебісцитної демократії, яку аргентинський дослідник і називає «постдемократією». Г. Бухштайн та Ф. Нульмайер також зазначають, що в латиноамериканських наукових публікаціях термін «постдемократія» також застосовується науковцями С. Кансіно та І. Коваррубіас на позначення антидемократичних форм лівацького популізму. Разом з тим найбільш систематизовано концепцію «постдемократія» розробив уже згаданий вище британський науковець К. Крауч, а видатні німецькі дослідники проблем демократії Д. Йорке, І. Блюдорн, Е. Ріхтер,

К. Фішер та деякі інші вибудовують свої дослідження саме на теоретичних засадах Крауча [8, 17], ідея якого щодо «постдемократії» уперше потрапили до німецькомовного простору через видатного німецького соціолога Р. Дарендорфа, який ознайомився з монографією Крауча італійською мовою - «*Postdemocrazia*», що вийшла у 2003-му, за рік до однойменної англомовної монографії, та критикував деякі з позицій автора.

Г. Бухштайн та Ф. Нульмайер також вказують на те, що термін «постдемократія» поступово починає поширюватися поза межами суто наукового дискурсу: президент Чехії В. Клаус на засіданні Ради Європи у Варшаві 2005 р. критикував ЄС як «постдемократичну інституцію», що активно інтегрує до свого політичного процесу недержавні громадські організації, а у своїй передвиборчій кампанії Р. Проді закликав італійців вибрати між «Проді і демократією» чи «Берлусконі і постдемократією» [8, 17].

Свій огляд поняття «постдемократія» німецькі дослідники Г. Бухштайн та Ф. Нульмайер підсумовують у такий спосіб [8, 18]: Ж. Рансьєр та американський філософ політики Ш. С. Волін застосовують його передусім для розгляду політичної культури сучасних демократій, британський дослідник К. Крауч - на позначення порушення функціонування традиційних ліберально-демократичних інституцій, а аргентинський суспільствознавець Н. Сересоле позначає ним іберо-романську альтернативу демократіям Заходу, до арсеналу якої, на його думку, належать і авторитарні методи перерозподілу благ. Слід також зазначити, що деякі німецькі науковці виступають із критикою концепції «постдемократії». Так, наприклад, професор політології Інституту політології Вищої технічної школи Рейнланд-Вестфалії, м. Аахен, Е. Ріхтер розглядає потенціал концепції «постдемократія» як дескриптивної та нормативної категорії і доходить висновку, що «постдемократія є хибним поняттям частково правильної критики» [13, 35]. Інший німецький науковець, викладач політології та політичної соціології Університету м. Бат, Велика Британія, І. Блюдорн вважає, що можна вести мову не про «постдемократію», а про *постдемократичну зміну*, яка призвела до нинішньої кризи демократії у країнах Заходу, яку дослідник називає «симулятивною демократією» [7, 76, 79].

Німецький дослідник К. Фішер порівнює концепції постдемократії Ж. Рансьєра та К. Крауча. Він зауважує, що демократія для Ж. Рансьєра є «простором вираження політичного», а не просто формою правління, тому постдемократія для нього є саме зведенням, «дегенерацією» демократії до інституційних форм правління [11, 48], у той час

як К. Крауч наголошує на впливові потужних фінансових структур на політику, оскільки в його концепції постдемократії ключовою інституцією є «глобальна фірма» [9, 21]. Дослідження явищ інституційного ізоморфізму зосереджуються на інституційній поведінці, а саме - на уподібненні форм діяльності політичних інституцій. У концепції К. Крауча наголос робиться саме на особливості діяльності інститутів представництва інтересів громадян. У цьому аспекті варто звернути увагу на розуміння демократії як «влади народу».

Хорватський науковець Д. Родін критикує розуміння демократії як форми правління. На його думку, демократію не слід розуміти як форму правління та «владу народу» чи «владу над народом», оскільки демократія для нього є самовідтворюваним середовищем-посередником різних соціально-політичних процесів, що є відносно незалежним від політичної влади та правових рамок [14, 3-18]. Як пише Д. Родін, тлумачення демократії виключно як форми правління, зрештою, приводить нас до розуміння демократії як своєрідного способу розмежування між тими, хто править, та тими, над ким вони правлять [14, 4].

Як слушно зауважує відомий дослідник процесів демократизації В. Меркель, особливістю етапу інституціоналізації демократії є перехід від владарювання особи чи групи осіб до правління згідно з «низкою інституціоналізованих правил, що визнаються як тими, хто править, так і тими, над ким правлять» [12, 136-137]. Однак В. Меркель звертає увагу на своєрідний проміжний стан, у якому старі правила вже ніби не діють, а нові інституції, відповідно, ще не функціонують повноцінно, що створює для політичних акторів перехідних режимів «набагато ширше поле гри і дій, ніж у консолідованих демократіях» [12, 137].

Німецькі дослідники К. Айхер і Т. Байхельт зауважують, що «дефектним демократіям» Східної Європи притаманна формальна наявність демократичних інститутів, однак насправді у політичній системі країн вибудовуються «вертикальні владні структури», а ЗМІ, інституції громадянського суспільства та судова влада мають підпорядковуватися та «вбудовуватися» у створену ієрархію [10, 295].

Визначення - це логічна операція розкриття змісту поняття [1, 70; 3, 48]. Наука логіка каже нам, що будь-яке поняття має *обсяг* і *зміст* [3, 29; 1, 42; 4, 64]. Зміст поняття - це сукупність суттєвих властивостей, притаманних усім предметам, що відображаються цим поняттям [4, 64; 3, 29; 1, 42]. Обсяг поняття - це сукупність тих предметів, які мають ознаки, що входять у зміст поняття [4, 64]. В. Є. Жеребкін більш загально визначає обсяг поняття як «сукупність предметів або явищ, мислимих у понятті» [3, 29]. Окрім обсягу та змісту, при логічних операціях над поняттями кажуть про

логічний клас - сукупність предметів, що становлять обсяг поняття [3, 29; 1, 43]. Як пише О. А. Івін, «визначати поняття - це зазначати, які ознаки входять до його змісту» [4, 68]. Водночас визначенням, за вимогами логіки, не можна вважати будь-який несистематизований виклад ознак предметів. Логіка виділяє основні логічні прийоми формування понять, якими виступають аналіз, синтез, порівняння, абстрагування та узагальнення [1, 41; 3, 26-27; 2, 28]. Визначення, як способи розкриття змісту понять, бувають *реальними* і *номінальними*: у реальних визначається предмет, а в номінальних - ім'я предмета. У свою чергу існують різні види реальних визначень, зокрема родо-видове визначення, генетичні визначення, визначення через вказівку відношення предмета до своєї протилежності тощо [3, 50-51].

Одним з найбільш поширених типів визначень є визначення через рід і видову ознаку [2, 38-39; 3, 50; 6, 78]. В. Є. Жеребкін пояснює родо-видове визначення так: «при визначенні через рід і видову ознаку визначуване поняття підводиться під інше, ширше поняття, що є найближчим його родом, і вказуються ознаки, котрими відрізняється визначуване поняття від інших понять, які входять до цього роду» [3, 49]. Він пропонує виражати визначення через рід і видову ознаку за формулою: $A \in Bc$, в якій A - дефінієндум (визначуване поняття), $a Bc$ - дефінієнс (визначальне поняття). При цьому B означає рід, а c - видову ознаку [3, 50]. Найважливішою складовою процедури цього визначення, як пишуть І. В. Хоменко та І. А. Алексюк, є «знаходження деяких специфічних ознак, що належать тільки даному виду і відсутні в інших видів, що входять до складу даного роду» [6, 77]. Якщо спробувати визначити поняття «постдемократія» та «дефектна демократія» через рід і видову ознаку, ми стикаємося з декількома труднощами. Спершу ми не можемо пояснювати їх як типи демократій, тобто, за В. Є. Жеребкіним, підводити під інше, ширше поняття, що є його найбільшим родом, оскільки постдемократії та дефектні демократії не можна вважати демократичними режимами, тобто ми не можемо записати відношення між підмножиною (підкласом) A - постдемократією, та множиною (класом) B - демократією як відношення включення класу A до підкласу B . Основною проблемою тут є неточність «демократії» як імені абстрактного, бо, як відомо, «у разі неточних імен не завжди зрозуміло, які саме речі підпадають під них, а які ні» [3, 51]. Якщо прислухатися до К. Крауча, Ж. Рансьєра та інших науковців, навіть розвинені країни Західної Європи вже не можна вважати демократіями.

З другого боку, в цьому випадку ми маємо приклад класичних парадоксів логіки «лисий» і «купа»,

сформульованих ще у IV ст. до н. е. у Давній Греції Евбулідом. Доказ Евбуліда про те, що лисих людей не існує, представлений у кількох осучаснених версіях. О. А. Івін [6, 55-56] викладає його так: зберімо групу людей з різною мірою облісіння та вишикуймо їх у шеренгу. Першою ми поставимо людину з чималою кількістю волосся на голові, «з найбуйнішою чуприною» [6, 55]; в людини, яка йде за нею, тобто у другої, нехай буде на одну волосинку менше, ніж у першої, а у третьої - на одну менше, ніж у другої, і так далі. Останньою має йти зовсім голомоза людина, без жодної волосинки на голові. У такій шерензі перша людина - безперечно не лиса. Якщо порівняти її з другою людиною, то вона теж не може бути лисою, оскільки в неї лише на одну волосинку менше. Це стосується будь-якої довільної пари із шеренги: якщо перша людина з неї не лиса, то друга теж не лиса, оскільки в неї лише на одну волосинку менше. Таким чином, жодна людина в шерензі не є лисою, включно з першою й останньою, яка, втім, є «лисою, так би мовити, лише фактично» [6, 56]: на голові у неї нема волосся, саме тому ми помістили її в кінець шеренги, проте, розмірковуючи, ми доходимо висновку, що вона не є лисою. І. В. Хоменко та І. А. Алексюк, представляючи цей парадокс, ставлять питання: «Як і коли можливо встановити ту межу (ту конкретну волосину), коли людина ще не була лисою і коли (після її видалення) з'являється лисина (людину вважають лисою)?» [6, 57]. Якщо застосувати парадокс «лисий» до оцінки політичного режиму та його інститутів, можна сформулювати таке питання: яка сукупність інституцій, їхня констеляція чи які умови або характеристики дозволяють вважати, що в державі демократія «зникла» чи перетворилася на «постдемократію»? Коли настає та межа, за якої представницькі інститути перестають представляти інтереси народу, а лише його частини чи якоїсь «глобальної фірми»?

О. А. Івін слушно зауважує, що, використовуючи прийом Евбуліда, ми можемо сформулювати і протилежне твердження про те, що волосатих людей нема і всі є лисими. Цей аргумент краще проілюструвати на прикладі парадоксу «купа», який строго аналогічний парадоксу «лисий» [4, 56]: одне зерно не утворює купи; якщо n зерен не утворюють купи, то $n + 1$ зерно не утворить купи. Яка ж зернина виявиться «вирішальною» для створення купи? Яка кількість зерен необхідна для створення купи? [6, 57] Якщо одна зернина - не купа, дві зернини - також ще не купа і так далі, то жодна кількість зерен не утворить купи. Якщо міркувати так, то жодна кількість передумов та конститутив демократії не створюють демократію: самі тільки вільні й відкриті вибори не створюють демократії;

саме тільки верховенство права разом із вільними виборами ще не є «повноцінною демократією»; верховенство права разом з вільними виборами та розвиненим громадянським суспільством ще не є демократією без розвиненої політичної культури і так далі. Проте повернімося до проблеми визначення «постдемократії» та «дефектних демократій» через рід і видову ознаку. Ми з'ясували дві складності - проблему визначення родового для цих явищ поняття і проблему неточності критеріїв. Можна спробувати розв'язати першу проблему і визначити постдемократії як види політичних режимів, у яких присутні демократичні інститути, які, втім, не виконують своїх функцій представництва інтересів населення. Тут ми можемо знову послатися на парадокси «лисий» і «купа»: яку кількість представників народу слід вважати достатньою, аби інститути представництва вважалися такими, що представляють інтереси народу? Один громадянин, припустимо, диктатор у недемократичному режимі, ще не є народом, він і його дружина не є народом і так далі - у такому випадку ми взагалі не зможемо визначити, скільки ж людей потрібно для формування «народу». Разом з тим це відсилає нас радше до проблеми визначення «демократії» як реалізації влади народу.

Знехтуймо цією проблемою і повернімося до нашого визначення постдемократії як виду політичного режиму, в якому присутні демократичні інститути, які, втім, не виконують своїх функцій представництва інтересів населення. У цьому визначенні *родовою ознакою* виступає «політичний режим». *Видовими ознаками* є наявність специфічних демократичних інститутів, що не здійснюють представництва інтересів.

Спробуємо визначити дефектні демократії. Як зазначалося вище, під цим терміном, який у своїх дослідженнях перехідних режимів серед усіх інших широко застосовує відомий німецький дослідник В. Меркель [12], ми маємо на увазі ті політичні режими, які перебувають на шляху до встановлення консолідованої демократії, в яких відбувається так званий «демократичний транзит», тобто перехід від недемократичного режиму до демократичного. Саме слово «дефектні» у визначенні прямо вказує на певні недоліки, чи вади, цих режимів. Однак у самому терміні «дефектна демократія» йдеться про недоліки саме демократії, її інститутів і складових. Гіпотетично це явище можна було б описати і як «дефектний авторитаризм» чи «дефектний тоталітаризм», проте вчені, за деяким винятком (скажімо, термін «електоральний авторитаризм»), цього не роблять. Таким чином, у випадку дефектних демократій йдеться про наявність своєрідних «неповноцінних» демократичних інститутів і складових демократій, які не

виконують своїх функцій. У вітчизняному суспільно-політичному дискурсі можна часто чути про проблеми громадянського суспільства в Україні: ніби воно є (чи завжди було, проте в інших формах), однак недосконале, таке, що потребує подальшого розвитку. Якщо порівняти поняття «постдемократія» та «дефектна демократія», то очевидно стає така подібність: обидва поняття відсилають нас до поняття «демократія» і обидва при цьому вказують на наявність інститутів і складових демократії, проте таких, яким притаманні певні вади. Виникає питання про те, чи позначають ці поняття однакові явища.

Логіка досліджує співвідношення між поняттями. Усі поняття поділяються на *порівнянні* та *непорівнянні* [3, 36; 6, 67]. Порівнянними називаються поняття, у змісті й обсязі яких є дещо спільне, а непорівнянними - такі, які відображають настільки віддаленні предмети чи явища, що в їхньому змісті й обсязі немає жодних спільних елементів [3, 36; 2, 34]. Як пишуть І. В. Хоменко та І. А. Алексюк, «порівнянні поняття мають спільне родове поняття, для них можна підшукати спільні родові ознаки» [6, 67]. У свою чергу, порівнянні поняття за обсягом поділяються на *сумісні* та *несумісні* поняття [1, 49; 3, 36; 6, 67]. Сумісними є поняття, обсяги яких повністю або частково збігаються, а несумісними - поняття, обсяги яких не мають жодного спільного елемента [2, 34; 6, 67-68]. Постдемократії та дефектні демократії мають спільне родове поняття - політичний режим, який вони характеризують. Вони також відсилають нас до спільної видової ознаки, яку узагальнено можна назвати «неповноцінною демократією». Отже, ми маємо засновки і можемо вивести із них висновок, тобто побудувати такий умовивід:

Усі порівнянні поняття мають спільне родове поняття.

Постдемократії та дефектні демократії мають спільне родове поняття.

Отже, постдемократії та дефектні демократії є порівнянними поняттями.

Для подальшого аналізу припустимо, що постдемократії та дефектні демократії є сумісними поняттями, бо нечітка інформація про їхні обсяги може давати нам підставу говорити про спільну видову ознаку - «неповноцінну демократію». Між сумісними поняттями розрізняють три типи відношень: 1) відношення тотожності (рівнозначності); 2) підпорядкування (субординації) і 3) перехрещення (координації) [3, 36; 1, 51]. Відношення між поняттями графічно зображують за допомогою колових схем Ейлера [1, 49], у яких кожна точка кола представляє один предмет, що входить в обсяг поняття, а точки за колом представляють пред-

мети, які не входять в обсяг поняття, що розглядається [4, 65]. Наприклад, *тотожні* поняття *A* і *B* зображують так (рис. 1):

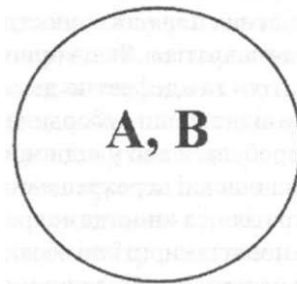

Рис. 1. Коло Ейлера на позначення тотожності понять *A* і *B*

Графічно коло Ейлера вказує на те, що обсяги тотожних понять *A* і *B* збігаються повністю. У випадку, якщо обсяг одного поняття входить як частина до обсягу іншого, говорять про відношення *підпорядкування*, чи *субординації*, понять, а у випадку, коли обсяги понять перетинаються тільки частково, кажуть про *перехрещення* (*перетин*) понять [1, 51-52; 3, 39; 4, 66]. Спробуємо розглянути види відношень між поняттями «постдемократія» і «дефектна демократія». Чи можемо ми у випадку «постдемократії» та «дефектної демократії» говорити про відношення підпорядкування? Чи входить обсяг поняття «постдемократія» цілком як частина до обсягу поняття «дефектна демократія»? А чи входить обсяг поняття «дефектна демократія» до обсягу поняття «постдемократія»? Приміром, у відношенні підпорядкування перебувають такі поняття, як «політичний режим» (підпорядковує поняття - *B*) та «демократія» (підпорядковане - *A*). Їх відношення представлені за допомогою схеми Ейлера на рис. 2.

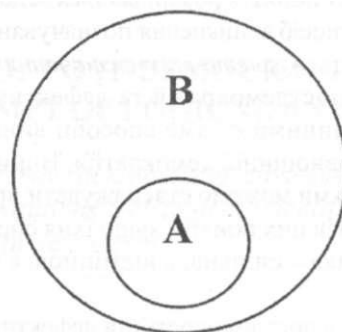

Рис. 2. Схема Ейлера для відношення субординації понять *A* і *B*

Будь-яка демократія є політичним режимом, однак не будь-який політичний режим є демократією. Якщо «постдемократія» вказує на якийсь «дефект» демократії, то це поняття, звісно ж, логічно мало б цілком входити до обсягу поняття

«дефектна демократія». Виходить, що, приміром, і Велика Британія, і Україна є, по суті, дефектними демократіями. Виникає питання про те, на яку відмінність у «неповноцінності» демократій вказують два виділені поняття - «постдемократія» та «дефектна демократія». Якщо припустимо, що «постдемократія» та «дефектна демократія» не перебувають у відношенні субординації, то вони можуть ще перебувати або у відношенні тотожності, або у відношенні перехрещення. Якщо поняття «демократія» та «постдемократія» були б *перехресними* поняттями, то їхні обсяги перетиналися б тільки частково, тобто ці поняття мали б деякі спільні елементи та деякі відмінні. Проте в нашому випадку нам ще слід відшукати ті елементи, які б входили до обсягу одного з понять і були б відсутні в іншому. Якщо ми припустимо, що ці поняття - *тотожні*, то слід мати на увазі, що у тотожних або рівнозначних понять є спільна родова ознака, однак різними є специфічні, видові для них ознаки. «Логіка не знає понять, у котрих, окрім обсягу, повністю збігався б зміст» [3, 37]. У випадку постдемократій ідеться про держави, які умовно колись мали демократичний режим, однак нині опинилися у стані «після демократії», коли «попередньої» демократії вже нема, проте «у спадок» залишилися її інститути, що використовуються за іншим призначенням. У випадку дефектних демократій ідеться про країни, в яких на етапі, що передує нинішньому, був недемократичний режим, а «повністю» демократичного режиму ці держави ще не досягають. Тобто різниця, грубо кажучи, полягає в тому, що в постдемократіях демократії *вже немає*, а в дефектних демократіях *її ще немає*. Отже, це означає, що наші визначення цих режимів потребують вказівок на способи виникнення цих явищ. У логіці вид визначення, в якому зміст поняття розкривається за допомогою вказівки на спосіб виникнення позначуваного явища, називається *генетичним визначенням* [3, 50]. У випадку постдемократій та дефектних демократій відмінними є саме способи виникнення стану «неповноцінної демократії». Виникає таке питання: що ми можемо стверджувати про відношення обсягів цих понять, якщо їхня специфічна видова ознака - спільна, а відмінною є спосіб її виникнення?

У випадку постдемократій та дефектних демократій слід зауважити, що ці поняття за критерієм способу виникнення (від демократії до неповноцінної демократії; від недемократії до неповноцінної демократії) можуть не вичерпувати всю множину «неповноцінних демократій», оскільки у випадку політичних режимів інколи важко однозначно класифікувати попередній режим як строго демократичний чи недемократичний. Це від-

силає нас до згаданих парадоксів «лисий» та «купа», і якщо міркувати таким чином, то ми не зможемо класифікувати жоден політичний режим. Разом з тим ми не можемо стверджувати, що обсяги понять «постдемократія» та «дефектна демократія» виключають одне одного чи заперечують ознаки одне одного, *не стверджуючи якихось нових ознак*. Отже, ми маємо погодитися, що ці поняття перебувають у відношенні супідрядності.

Водночас ми не можемо нехтувати виявленими неточностями у термінах: якщо «постдемократія» є видом політичного режиму, в якому ще наявні інститути, притаманні демократичним режимам, однак у функціонуванні цих інститутів спостерігаються певні дефекти, а «дефектні демократії» позначають множину політичних режимів із дефектними інституціями демократичних режимів, то «постдемократії» (як підпорядковане поняття) перебуває з «дефектними демократіями» у відношенні підпорядкування. Ми з'ясували, що відмінність між цими поняттями полягає у способі творення та залежить від того, яким був попередній режим: демократичним чи недемократичним. Для того щоб цю ознаку взяти за *основу поділу*, ми маємо уточнити терміни: якщо *пост*-демократією є режим, що *іде слідом за* демократією, то має бути і *пре*-демократія, як режим, що гіпотетично *передує* демократії. Таким чином, основою поділу в нашій класифікації є попередній режим: за всіх інших умов (тобто наявності відповідних інституційних дефектів, що перешкоджають представництву та реалізації інтересів народу), якщо попередній режим був демократичним - маємо *пост*демократію, якщо недемократичним - *пре*-демократію.

Підсумовуючи логічний аналіз категорій «постдемократія» та «дефектна демократія», яку ми пропонуємо для нашого аналізу називати «*пред*демократією», їхнє співвідношення можна зобразити за допомогою такої схеми Ейлера (рис. 3):

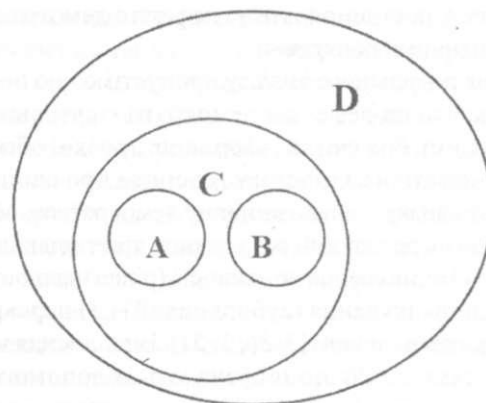

Рис. 3. Співвідношення понять «постдемократія» та «дефектна демократія»

Поняття «постдемократія» - *A* - та поняття «дефектна демократія» («предемократія») - *B*, перебувають у відношенні супідрядності, як підкласи, родовим поняттям для яких є клас «неповноцінні демократії» - *C*, що є видом класу *D* - недемократичних політичних режимів. Відмінністю класу «неповноцінних демократій» від інших недемократичних режимів є наявність демократичних інститутів, нехай і формальних. Абсолютна монархія без представницького органу і виборів до нього відрізнятиметься від недемократичного політичного режиму з багатопартійними виборами, на позначення якого можна, приміром, використати термін «електоральний авторитаризм».

Таким чином, ми можемо дійти цікавого висновку про подібність постдемократій та дефектних демократій, які ми запропонували називати «предемократіями» з метою чіткішого розмежування двох типів за критерієм наявності чи відсутності у них демократичного режиму в минулому.

Подібність полягає в особливостях діяльності представницьких інститутів та реалізації інтересів громадян. Концепції постдемократій та предемократій вказують на формальне використання інституційних форм як засобу реалізації політичних та економічних цілей певними можновладними групами. Питанням для подальших наукових розвідок може бути доцільність політико-інституційних перетворень у посттоталітарних і поставторитарних режимах за наперед заданим західним зразком: у такому випадку нинішні перехідні політичні режими за своїми інституціями вже подібні до розвинених демократій (постдемократій) Заходу. Якщо процес демократизації уявляти як лінійний процес руху до західного зразка демократій, то це, по суті, означатиме рух до тієї точки, в якій перехідні режими нині перебувають. Ці проблеми заслуговують на подальші ґрунтовні наукові дослідження.

1. Гетманова А. Д. Логика: учебник, словарь, практикум - ив.: Академический проект «Гаудеамус», 2007. - 712 с.
2. Гетманова А. Д. Учебник по логике. - М.: Владос, 1995. - 303 с.
3. Жеребкін В. Є. Логіка: підручник - 10-те вид., стереотип.- К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. - 255 с.
4. Івін О. А. Логіка: Експериментальний навчальний посібник для факультативних курсів за вибором учнів старших класів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій.- К.: АртЕк, 1996. - 232 с.
5. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів. - Х.: Торсінг Плюс, 2007. - 580 с.
6. Хоменко І. В., Алексюк І. А. Основи логіки: підручник для студентів вищих навчальних педагогічних закладів.- К.: Золоті ворота, 1996. - 256 с.
7. Blühdorn I. Billig will ich: Post-demokratische Wende und simulative Demokratie // Forschungsjournal NSB, Jg. 19, 4/2006. - S. 72-83.
8. Buchstein H., Nullmeier F. Einleitung: Die Postdemokratie Debatte // Forschungsjournal NSB, Jg. 19, 4/2006. - S. 16-24.
9. Crouch C. Post-Democracy. - Cambridge: Polity Press, 2004. - 125 p.
10. Eicher C, Beichelt T. Osteuropa. Merkel, W., Puhle, H.-J., Croissant, A., Thiery, P., Defekte Demokratie. Band 2: Regionalanalysen - Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.- S. 295-363.
11. Fischer K. Die jüngste Versuchung der Demokratie, «Postdemokratie» und Politik-Netzwerke. - S. 47-57.
12. Merkel W. Systemtransformation. Eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung.- Opladen, 1999. - 260 s.
13. Richter E. Das Analysemuster der Postdemokratie. Konzeptionelle Probleme und strategische Funktionen // Forschungsjournal NSB, Jg. 19, 4/2006. - S. 23-37.
14. Rodin D. Demokracija nije ni vladavina národa, niti vladanje narodom? // Politička misao, Vol. XLIII, (2006), br. 3.- S. 3-18.

M. Yakovlyev

ISOMORPHISATION OF INSTITUTIONS OF POST-DEMOCRACIES AND DEFECTIVE DEMOCRACIES: AN ATTEMPT OF LOGICAL ANALYSIS

The article presents a comparison of the concepts of post-democracies and defective democracies in order to define the causes of isomorphism of their political institutions. The logical scientific apparatus is applied to research and analyse the content and volume of these concepts.